

CSICSAY ALAJOS

KI LÁTOTT MÁR ÉLŐ LAPPANTYÚT?

Elmondhatom, hogy én igen, de tegyem hozzá rögvest, életemben csak egyszer, hatvan esztendőös korom táján. Azóta már vagy húsz esztendő telt el, de a pár pillanatig tartó jelenet tisztán megmaradt az emlékezetemben. Ha nem végeztem volna a nyitrai főiskolán biológia szakot, s nem lett volna kitűnő zoológiatanárom, Stollár István ornitológus, akinek jóvoltából máig rajongok a madarakért, talán fel sem ismerem a lappantyút. Megjegyzem, nem Stollár tanár úrtól hallottam először e madárnak a nevét, hanem még gyerekkoromban édesapámtól, aki szülőfalum, Csiliznyárad erdejének tisztásain, korántsem szándékosan, néhányszor felzavarta.

A mi találkozásunk békésebb körülmények között történt. Egy kora őszi, napnyugta utáni este, a muzsiai szőlőhegy alatt, az egyik erdőcske melletti ösvényen sétáltunk a feleségemmel, s egyszer csak, mint egy szél felkapta papírfoszlány, nesztelenül meglibbent előttünk valami. Akkora lehetett, mint egy vadgerle, és nyomban el is tűnt a sűrűsödő homályban. Látványa néhány másodperig tartott, ám e röpké meglepetéstől nejem összerezzenve alig bírta kilihegni: „Jaj, azt hittem, kísértet”. „Miért, te már

láttál kísértetet?” – kérdeztem tőle tettetett csodálkozással. „Most először – mondta –, de azt gondolom, inkább bagoly ijesztett meg bennünket”. „Majdnem eltaláltad, de én is csak a röptéről sejtem, miféle szellemlénytől rettentél meg”. „Te talán nem?” „Csak egy cseppet” – feleltem. „Szerinted mi lehetett?” – kérdezett ismételten nejem. Hirtelen egy régi gyerekvers sorai jutottak eszembe, azokkal válaszoltam: „Tengeri, kenderi kappan tyúk, emelik a szekerem a lappantyúk...” „Lappantyú? Nahát! Eddig még sohasem láttam.” „Én is csak kitömve.” Aztán, csöndesen, hogy ne zavarjuk a természet zajtalan, esti műszakváltását, visszaballagtunk a hétvégi házunkhoz. Közben azon morfondíroztam, vajon a mai kisdiákok szívesen recitálják-e még Simkó Tibor, Varga Imre, Weöres Sándor és más költők egykoron közkedvelt verseit. A tanulók állandó versenyeztetése, a jövőképük jóslatgatása érdekében végzett, szüntelen tudásszint-méricskélés és az egyre intenzívebb aktaháború közepette a megkeseredett tanítóknak jut-e még idejük az efféle „haszontalanságokra” pazarolni a maradék erejüket? Ámde maradjunk a megkezdett témánknál!

Én azon is csodálkozom, hogy e fölöttébb félnék és mesterien rejtőzködő, kissé furcsán viselkedő madarat eddig még nem jelölték az év madarának. Persze kérdés, mennyire veszélyeztetett faj, és az emberek mit tudhatnak róla. Ajánlom, akit bővebben érdekel, a szakirodalomban nyomozzon utána. Az internet segítségével arra is ráakadhatunk, hogy e madárfaj(ok) a bagolyalakúak (*Strigiformes*) – miként az előző fejezetben utaltam rá – legközelebbi rokona(i). Továbbá, hogy a lappantyúalakúak (*Caprimulgiformes*) rendjébe tartozó lappantyúféléknek (*Cprimulgidae*) egyik családjába 72 faj tartozik, az estifecskefélékébe (*Chordelinae*) pedig 10. Persze, mint minden állatcsoportnak, a lappantyúféléknek a fajszáma sem mondható állandónak. Hiszen, mint többször is említettem már, a rendszertan nem lezárt tudományág, minthogy semmilyen tudományos kutatás eredményei sem véglegesek. Mindig újabb és újabb dolgokra bukkannak rá a biológusok, ami által az addig felépített rendszerek törvényszerűen felbomlanak. A kutatók az általuk felfedezett ismereteket összehangolják, bár egy ideig vitatkoznak rajtuk, mígnem eljutnak egy közös pontig, s végül elhatározzák,

hogyan az addig alkalmazott rendszert át kell dolgozniuk. Nekünk, szakpedagógusoknak pedig az (lenne) a dolgunk, hogy amennyire képesek vagyunk rá, nyomon kövessük a tudósok által közreadott tényeket. Csak egyre vigyázzunk, nem kell mindent, mindenáron megtanítani. Pláne azoknak nem, akik általános iskolákban működnek. Elég, ha a nevelteik kíváncsiságát fel tudják kelteni egyes élőlények (fajok) iránt. Divattá vált ma a természetvédelemről szónokolni, konferenciákat rendezni, sőt még tüntetni is miatta, de sajnos nagyon kevesen ismerik a körülöttük élő növény- és állatvilágot. De erről már én is „szó(noko)ltam” néhány alkalommal, az írásaimban. Mentésemre szolgáljon, hogy öreg fejfel még mindig kíváncsi vagyok, s amire rálelek, igyekszem másokkal is megosztani. Meg persze a régebbi tájékozottságomat is. Íme: Fentebb a lappantyúfajok számát 82-ben jelöltem meg, de úgy vélem, hamar módosítanom kell, mert a feljegyzések között találtam már száznál is többet. Keressétek a szakirodalomban, már a jó öreg Brehm is leírt néhányat a *valódi kecskefejek* közül. Most jut eszembe, még nem említettem, a lappantyú sok népi megnevezése között a kecskefej szerepel az első helyen, de tévedés lenne azt hinni, hogy ez valamelyik magyar tájnyelvnek lenne a leleménye. Ki tudná ma megmondani pontosan, melyik népnek a babonája keveredett bele az egyes madárfajok megnevezésébe, ami által az végül az egyik család, majd az egész rend tudományos megnevezésévé vált. Ez esetben ugyanis a vadkecske szakirodalmi neve *Capra aegagrus*, te-

hát az összes kecskéé *Capra*. Ám hogy e jámbor, rovarevő madár a kecskéket vagy bármelyik emlősállatot éjszakánként lopva megfejné, ez bizony népi baklövés. Tehát kitaláció. Mégis létezik olyan magyarlakta tájak, ahol tehénfejőnek (is) hívják a lappantyút. A magyar lappantyú szó azonban e madár lappangó (meglapulva rejtőzködő) életmódjára utal. Viszont még ez a név is valamelyik (magyar) vidék babonájára utal, mert a lappantyúra, akárcsak a baglyokra (lásd *Strigifomes*), a fekete macskára, no meg régebben némelyik házsártos öregasszonyra is ráfógták, hogy éjjelenként ártó szellemekkel, illetve boszorkányokkal paktálnak. Talán elfogadhatóbb és igazabb a lappantyúalakúak másik családjának, az estifecskeféléknek (*Chordelinae*) a neve.

A lappantyúfélék családjai földrészenként változnak. Így például a sűrű lappantyúk Észak-Amerikában élnek. A hosszú farkú faj, amelyet Brehm is leírt, sőt képet is közölt róla, Dél-Amerikában, főleg Argentínában honos. Feltűnően hosszú farkával igen csak kirí az Európában elterjedtek közül. A rozsdástorkú lappantyú Nyugat-Európa lakója, viszont nálunk, a Kárpát-medencében csupán egyetlen faj, a *Caprimulgus europeus* terjedt el. Leírása és életmódja minden szakönyvben és az interneten is megtalálható, ezért csak azokat emelném ki, amelyek kimondottan rá jellemzőek. Például, fészket nem épít, tojásait a száraz avarra rakja, melynek színezete – ahogy a rajtuk ülő anyamadaré is – egybeolvad a környezettel. Az anyamadár csak akkor röppen fel, amikor

az ember majdhogynem rálép. Nem csoda hát, hogy ilyenkor reflexszerűen összerezzenünk. Napközben a pihenő madár, legtöbbször a hím, a fák rücskös oldalágaira simulva szunyókál, de sohasem rajtuk keresztn. Olyan, mintha maga a madár is fakéreg lenne. Biztonságos megkapaszkodását a rövid lábain levő karmok segítik. A baglyokra leginkább a nesztelen röptét biztosító laza, lágy tollazata és nagyinak tűnő feje miatt hasonlít. A csőre viszont kicsi, százugában pedig igazán csak rá jellemző, hosszú serték találhatók. A különlegességei közé tartozik, hogy a szájrése majdnem a tarkójáig ér. Ha a száját kitátja, testnagyságához viszonyítva olyan, mintha egy nagy tölcészerű szákot volna maga előtt. Szüksége is van rá, mert éjjeli repülő rovarokra vadászik, hasonlóan, mint a fecskék. Viszont a zsákmányát nem a begyében halmozza fel, mert olyan nincs neki. Sokféleképpen tud repülni, s ebben mintha három különböző madárfaj vagy inkább család képességeivel rendelkezne; a baglyokéval, a fecskékéval és a sólymokéval, merthogy olykor még szitálni is tud a levegőben.

Megjegyzem, az európai lappantyú vonuló madár, rendszerint április végén érkezik hozzánk, és szeptember közepén kel útra Kelet-Afrika felé. Arról azonban, hogy egyedeit megpróbálták volna megszámlálni, miként az erdei fülesbaglyokét, eddig még nem hallottam. Azt viszont merem állítani, hogy a tudomány nem fogadja el a lehetetlent. Még ilyen haszontalannak vélt dolgokban sem, mint a még meglévő madárfajok egyedeinek a megszámlálása.

